

Prof. dr GUSTAV ŠAMŠALOVIĆ

29. VI 1961. preminuo je u Zagrebu nakon dugotrajne bolesti a u neptomijenjenoj svježini svoga umnog stvaralaštva naš dugogodišnji suradnik profesor dr Gustav Šamšalović.

Rodio se u Valpovu 15. VIII 1878. god. Nakon završene klasične gimnazije u Osijeku upisao se na Filozofski fakultet u Zagrebu, ali je nakon prvog semestra prešao na Filozofski fakultet u Grazu. Nakon odlično položenog profesorskog ispita iz germanistike i klasične filologije, položio je s odličnim uspjehom i doktorske ispite i promoviran je god. 1907. na čast doktora germanistike. Osim nekoliko godina službovanja na Sušaku, cijelo je ostalo vrijeme, do umirovljenja god. 1946, proveo u Zagrebu: najprije kao profesor na I i II klasičnoj gimnaziji, a od god. 1925. kao redovni profesor Više, kasnije Visoke Pedagoške škole na kojoj je nekoliko godina bio i u časti rektora.

Koliko se cijenila njegova naučna sposobnost, vidi se po tom što je na poziv Filozofskoga fakulteta u Zagrebu od god. 1914—1917. suplirao katedru za njemački jezik i književnost, a od god. 1916. neko vrijeme i katedru za indoevropsku komparativnu filologiju. U to se vrijeme i habilitirao na katedri za njemački jezik i književnost. Velika stručna sprema i enciklopedijsko znanje s područja humanističkih nauka karakteristični su za čitav rad pokojnika, kako kao predavača, tako i kao pisca stručnih radova i naučnih rasprava.

Napisao je, u domaćim i stranim časopisima, čitav niz članaka i rasprava s područja germanistike, indoevropske lingvistike i poredbene literature od kojih je nemalen broj poznat i čitaocima *Žive Antike*. God. 1928. izdao je svoj veliki *Njemačko-hrvatski i Hrvatsko-njemački rječnik*, tada, svakako, najbolji u Hrvatskoj, a god. 1960. ponovo je pridedio, tada već teško bolestan, *Njemačko-hrvatski rječnik* koji je opsegom malone dvaput toliki kao onaj predašnji, a svojom je modernom koncepcijom i bogatstvom riječi i fraza stekao opće priznanje. God. 1936. izišao je pod njegovom redakcijom prvi jugoslavenski leksikon „*Minerva*“ u kojem je redaktor svoju „zadaću zamjernom požrtvovnošću i velikim znanjem izvršio“. Od god. 1939. surađivao je i u „*Središnjem uredništvu*“ Hrvatske enciklopedije. Pored toga bavio se, osobito nakon umirovljenja, i prevođenjem djela njemačke klasične literature na naš jezik, te raznim lektorskim poslovima u Jugoslavenskoj akademiji sve do svoje smrti.

Prof. Šamšalović bio je, po svojim radovima, već odavna dobro poznat i u domovini i van nje. Oni koji su ga i lično poznavali, mnogo su ga cijenili zbog njegove ljubaznosti i spremnosti da svagda i svakome učini samo dobro, osobito brojni njegovi učenici, i sa srednjih škola i s fakulteta, što se pokazalo i kod njegova pogreba na Mirogoju. Kao čovjek vrlo radin i savjestan pokojnik je zadužio svojim radom pored uže svoje struke (o kojoj će, zacijelo, dati opširniji prikaz njegovi drugovi po struci) dobrano i klasičnu filologiju, iznoseći s toga područja, u raznim časopisima, zanimljive motive i poređujući ih sa sličnim motivima iz drugih književnosti, osobito u „*Nastavnom Vjesniku*“ i „*Živoj Antiki*“, prema kojoj je od prvoga početka gajio osobitu naklonost, priređujući za nju, u visokim godinama, s najvećom ljubavi i veseljem svoje zanimljive priloge. Zaslužnom naučenjaku slava i hvala za sav taj rad od svih naših filologa, a napose od Uredništva *Žive Antike*.

(30 juli 1888 — 19 oktobar 1961)

Sa profesorom Jaegerom nestalo je jednog od najvećih grecista našeg stoleća: po dubini poniranja u problematiku (Aristotel), po širini polja istraživanja (od presokratovaca do Grigorija iz Nise), po voluminoznosti životna opusa, po duboku shvatanju povezanosti grčke antike sa savremenim humanizmom, po pedagoškom uticaju na omladinu širom sveta: njegova najvažnija dela (trotomna *Paideia*, *Aristotel*, *Demosten* i *Teologija ranih grčkih filozofa*) u brojnim izdanjima (*Paideia* I — dosad u 13; *Paideia* II — u 12; *Paideia* III — u 7; *Aristotel* — u 8) na nemačkom, engleskom, španskom i italijanskom, odavna su već udžbenici generacijama studenata filozofije.

Originalni nastavljac najboljih tradicija u klasičnoj filologiji, učenik Ulricha von Wilamowitza-Moellendorffa, Hermanna Dielsa i Eduarda Nordena, i njihov dostojni naslednik na Berlinskom univerzitetu, profesor Jaeger je za punih pedeset godina stvaranja (1911—1961) prokrčio nove puteve i otvorio nove perspektive u istoriji grčke filozofije. Kao izvesna reakcija na neokantovsko proučavanje grčkih filozofa od strane Marburške škole Hermanna Cohena i Paula Natorpa, Jaeger je je antičke mislioce počeo proučavati uzimajući u obzir istorisko-socijalna zbivanja, pravno-politička, etička i pedagoška stremljenja. Umesto Platona (čije se proučavanje nalazilo vazda u žiži pomenute škole), Jaeger je svim srcem pristupio ispitivanju realnijega i egzaktnim naukama okrenutoga Aristotela. Kako je sam govorio: „Die dortige Auffassung Platos geriet in Konflikt mit meinem historisch-philologischen Sinn“.

Za razliku od enciklopediske svestranosti Wilamowitza, Jaeger je od prvog dana svesno suzio tematski krug svojih istraživanja. Ili, da opet citiram njega samog: „Dem Geiste von Wilamowitz lag das eigentlich Philosophische fern. Insbesondere hatte er kein intimes Verhältnis zu denjenigen antiken Autoren, die wie Aristoteles und die Männer der exakten Wissenschaft oder die griechischen Väter seit Origenes ein vieljähriges systematisches Eindringen und völliges Vertrautsein erfordern“.

U okvirima jednog nekrologa nemoguće je pomenuti sva područja Jaegerovih istraživanja. Najvažnija bi bila ova: (a) Kritika teksta i izdavačka delatnost; (b) (U tesnoj vezi sa prednjim) Studije Aristotela i poaristotelovaca; (c) (Takode u vezi sa a) Studije Grigorija iz Nise i ranog hrišćanstva; (d) Studije u vezi sa grčkom paidejom; (e) Odnos antike prema savremenom humanističkom obrazovanju; (f) brojne kritike i recenzije.

(a) Jaeger je i počeo i završio svoju karijeru sa kritikom teksta: koliki je to ogroman posao bio, vidi se već iz činjenice da broj sačuvanih rukopisa Grigorija iz Nise iznosi oko 1.200, najvećim delom potpuno neproučenih. Pri takvom stanju stvari: „sah ich mich vor ganz neue Aufgaben gestellt, wie die klassische Philologie sie bisher kaum in Angriff genommen hatte“, kako je sam pisao. Jaeger je u *emendatio* bio smeli novator koji gotovo uvek pogađa cilj.

Još 1913 izdao je u Teubneriani *Aristotelis de animalium motione et de animalium incessu; Ps.-Aristotelis de spiritu libellus*. 1921 izišla su kod Weidmanna dva Nisenova dela (sa uvodom od Wilamowitza, koji ga je bio i podstakao na taj zamašni posao): *Gregorii Nysseni Contra Eunomium libri tres; Refutatio confessionis Eunomii* (u dva toma). Drugo izdanje ova dva spisa izašlo je u okviru poduhvata izdavača Brillia (Leiden) da u 10 tomova (=12 knjiga) izda sva dela Grigorija iz Nise pod

Jaegerovim nadzorom. Do kraja 1961 izašlo je 8 knjiga (I, II, III 1, V, VI, VII, VIII 1 i 2); pored već pomenuta dva, od Jaegera (i saradnika) direktno, izdata su i *Opera Ascetica* (VIII 1). Kruna Jaegerovih pregnuća jeste oksfordsko izdanje Metafizike (*Aristotelis Metaphysica*, Oxonii, 1957).

(b) Najvažnija dela iz oblasti aristotelovskih istraživanja bila bi ova (hronološkim redom):

Emendationum Aristotelearum Specimen. Dissertatio inauguralis. Berolini, typis expressit Aemilius Ebering, 1911 (prvi, manji deo doktorske disertacije).

Studien zur Entstehungsgeschichte der Metaphysik des Aristoteles. Berlin, Weidmann, 1912 (drugi deo disertacije).

Das Pneuma im Lykeion: *Hermes* 48 (1913) 29—74.

Nemesios von Emesa. Quellenforschungen zum Neuplatonismus und seinen Anfängen bei Poseidonios. Berlin, Weidmann, 1914.

Emendationen zur aristotelischen Metaphysik (Erster Teil): *Hermes* 52 (1917) 481—519. Emendationen, Zweiter Teil: *SBBA* 1923, 263—279.

Aristoteles. Grundlegung einer Geschichte seiner Entwicklung. Berlin, Weidmann, 1923. (Oxford, 1934; Firenze, 1935; México, 1946; Oxford³), 1948; Oxford², 1950; Berlin², 1955; Oxford², 1955).

Über Ursprung und Kreislauf des philosophischen Lebensideals: *SBBA* 1928, 390—421.

Ein Theophrastzitat in der Großen Ethik: *Hermes* 64 (1929) 274—8.

Diokles von Karystos. Die griechische Medizin und die Schule des Aristoteles. Berlin, Walter de Gruyter, 1938.

Vergessene Fragmente des Peripatetikers Diokles von Karystos. Abh. d. Preuß. Akad., 1938. Phil.-hist. Kl. 3.

Diokles von Karystos und Aristoxenos von Tarent über die Prinzipien: , *Festschrift Otto Regenbogen*. Heidelberg, C. Winter, 1952, 94—103.

Contemporary Evidence on the Text of the First Chapters of Aristotle's Metaphysics: *Studi Italiani di Filol. Class.* 27—28 (1956) 150—6.

Aristotle's Use of Medicine as Model of Method in His Ethics: *JHS* 77 (1957) 54—61.

Dodajmo ovde njegove godišnje izveštaje o radu na izdavanju *Corpus Medicorum Graecorum*, u svojstvu predsednika te komisije u Berlinskoj akademiji (u toku 12 godina: 1924—1935).

(c) Iz oblasti studija o ranome hrišćanstvu, pomenimo:

Eine stilgeschichtliche Studie zum Philipperbrief: *Hermes* 50 (1915) 537—553.

Der neuentdeckte Kommentar zum Johannesevangelium und Dionysios Areopagites: *SBBA* 1930, 569—594.

Greek Uncial Fragments in the Library of Congress in Washington: *Traditio* 5 (1947) 79—102 (with XII plates).

Von Affen und wahren Christen: *Festschrift Karl Reinhardt*, 1952, 161—8.

Two Rediscovered Works of Ancient Christian Literature: Gregory of Nyssa and Macarius. Leiden, E. J. Brill, 1954.

Osim toga, uporedi detaljna *Prolegomena* uz pojedine tomove *Gregorii Nysseni Opera*.

(d) Radovi oko Paideje:

Das Ziel des Lebens in der griech. Ethik von der Sophistik bis zu Aristoteles: *Neue Jahrb. f. d. klass. Alt.* 31 (Abt. II), 1913, 697—745.

Die griechische Staatsethik im Zeitalter des Plato. Berlin (Ebering), 1924 (= *Die Antike* 10, 1934, 1—16).

Solons Eunomie. *SBBA* 1926, 69—85.

Platos Stellung im Aufbau der griech. Bildung. *Die Antike* 4 (1928), pp. 1—13; 85—98; 161—176 (=Berlin, Walter de Gruyter, 1928).

Tyrtaios. Über die wahre Areté. *SBBA* 1932, 537—568.

Paideia. Die Formung des griechischen Menschen, I. Leipzig u. Berlin (Walter de Gruyter), 1934. (Lpz. u. Berl.², 1936; Firenze, 1937; Oxford, 1939; N. York, 1939; México, 1942; Firenze², 1944; N. York², 1945; Firenze², 1953; Berlin², 1955; Berlin⁴, 1959; Firenze², 1959).

Demosthenes. The Origin and Growth of His Policy (Sather Lectures, Univ. of California). Univ. of Calif. Press, Berkeley, 1938. (Berlin, 1939; Firenze, 1939; México, 1946).

The Date of Isocrates' Areopagiticus and the Athenian Opposition: *Athenian Studies presented to William Scott Ferguson* (*Harvard Stud. Class. Philol.*, Suppl. Vol. I), Cambridge, Mass., 1940, 409—540.

Paideia. The Ideals of Greek Culture, II: In Search of the Divine Centre. New York, 1943. (México, 1944; Oxford, 1944; Berlin, 1944; Firenze, 1955; Berlin², 1955; Firenze, 1959 (dve reimpresije prvog it. izd.); Berlin³, 1959).

Paideia. The Ideals of Greek Culture, III: The Conflict of Cultural Ideals in the Age of Plato. New York, 1944. (México, 1945; Oxford, 1945; Berlin, 1947; Berlin², 1955; Firenze, 1957). Osim toga, sva tri toma Paideje izašla su ujedno, u španskom prevodu i luksuznom izdanju, u México (Fondo de Cultura Economica), 1957.

Xenophanes and the Beginnings of Natural Theology: *Albert Schweitzer Jubilee Book*, Cambridge, Mass., 1945, 397—424.

The Theology of the Early Greek Philosophers (the Gifford Lectures, 1936), Oxford (Clarendon), 1947. (Oxford, 1948; México, 1952; Stuttgart [Kohlhammer], 1953).

Praise of Law. The Origin of Legal Philosophy and the Greeks: *Interpretations of Modern Legal Philosophies*. Essays in Honor of Roscoe Pound, N. York (Oxf. Univ. Press), 1947, 352—375 (=Éloge de la loi. *Lettres del' Humanité* 8 (1948), Budé, Paris, 1948, 5—42).

(e) Problemi odnosa antike, humanizma i savremena obrazovanja. Studije iz ove grupe neodvojive su od njegova rada na Paideji, ili, kako sam veli: „Äußerer Anlaß (za pisanje Paideje) lag in der Krise unserer humanistischen Bildungstradition, an der doch letzten Endes die ganze im 19. Jhrh. so großartig entwickelte klassische Altertumswissenschaft hängt, gleichviel ob sie sich dessen noch bewußt war oder nicht. Ohne die dauernde Geltung der antiken Idee des Menschen in der menschlichen Kultur schwebt die klassische Altertumswissenschaft in der Luft.“ Pomenimo ovde:

Der Humanismus als Tradition und Erlebnis. *Vom Altertum zur Gegenwart* (ed. E. Norden), Lpz. u. Berl., 1919.

Einführung: *Die Antike* (ed. Werner Jaeger) 1 (1925), 1—4.

Antike und Humanismus. Lpz., 1925.

Die geistige Gegenwart d. Antike. Berl., 1929 (= *Deutscher Geist* 2, 1953, 901—922).

Einführung: *Das Problem d. Klassischen und die Antike* (ed. W. Jaeger). Lpz. u. Berl., 1931.

Staat und Kultur: *Die Antike* 8 (1932) 71—89.

Humanistische Reden u. Vorträge. Lpz. u. Berl. (W. de Gruyter), 1937.

Humanism and Theology. Milwaukee, Marquette Univ. Press, 1943. (=Paris, Les Editions du Cerf, 1956; Warszawa, Instytut Wydawniczy Pax, 1957; Milano, Ediz. Corsia dei Servi, 1958; Heidelberg, Kerle 1959).

The Future of Tradition: *Our Emerging Civilization*, N. York (Harper Bros.), 1947, 175—183.

Im Zeichen eines neuen Humanismus. *Ed. Spranger zum 75. Geburtstag*. Heidelberg (Quelle u. Meyer), 1957.

(f) Čitava svog života Jaeger je obraćao naročitu pažnju radu na kritici i prikazima knjiga iz svijee oblasti; objavio je preko 60 kritika, od kojih mnoge imaju vrednost originalnih naučnih radova (primera radi: kritika *Agnostos Theos* Ed. Nordena, na preko 40 velikih strana u *Gött. Gel. Anz.* 1913, 569—610).

Prilično potpunu Bibliografiju radova prof. Jaegera naći će čitalac u *Festschrift Jaeger*, povodom njegove sedamdesetogodišnjice: *Harvard Studies in Class. Philol.* Vol. 63 (1958), gde je obuhvaćena i 1959 godina. Malo se šta tome ima dodati

za posljednje dve godine. 28 važnih radova prof. Jaegera i 34 njegove kritike (uključujući i latinski deo teze) izdao je Don Giuseppe De Luca, u poznatoj seriji „Edizioni di Storia e Letteratura“, Roma, 1960, u dva toma (pp. 412+564) velika formata, pod naslovom *Scripta Minora* I—II. Autobiografski pisani Uvod iz pera prof. Jaegera toplo preporučujem čitačevoj pažnji, sa istoriskog značaja.

Najzad, prof. Jaeger uspeo je da obrazuje čitavu školu svojih učenika u proučavanju grčke filozofije, kako na Berlinskom univerzitetu, tako i na Harvardu, kuda se ovaj dosledni humanista sklonio od Hitlerova opskurantizma. Uspehe te škole može čitalac videti, na primer, u kolektivnom radu na izdavanju Grigorija iz Nise, Brill. Čitav Jaegerov βίος φιλόσοφος bio je u skladu sa principima grčke paidije. Kako reče profesor J. H. Finley, Jr., prilikom Jaegerove sahrane: „a mysterious rhythm shaped his life — or did so because the harmony was in himself“; Jaeger je bio vazda pristupačan i skroman, spreman da svakom pomogne u radu, svojim ogromnim znanjem i svojim nepogrešivim sudom. Lični intelektualni napor i pomoć drugima u tome, činili su smisao njegova života: Η ΓΑΡ ΝΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΖΩΗ...

M. Marokavić, Universidad de Mérida (Venezuela).